

ЕВРИСТИЧНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ КОМПОЗИЦІЇ В ОБРАЗОТВОРЧІЙ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ ГАЛУЗІ МИСТЕЦТВА

Стрімкі процеси глобалізації зумовлюють істотні зміни в усіх сферах суспільного розвитку в Україні, детермінованого духовними цінностями особистості, її активністю у взаємодії з культурною спадщиною та прогресивними здобутками освіти, науки, техніки й мистецтва.

Історично склалося, що в соціокультурній практиці функціонування галузі мистецтва спрямоване на задоволення духовно-моральних, художньо-естетичних та утилітарно-побутових потреб людства. Однак сучасні тенденції технократизму підкорили її собі, через що нівелюються цінності творчої особистості художника, здатного зберігати й примножувати культурно-мистецькі традиції задля національної ідентифікації й світової інтеграції. Здолати цей негатив покликана мистецька освіта, котра, згідно з «Дорожньою картою художньої освіти» й резолюціями всесвітніх конференцій під егідою ЮНЕСКО, визнана одним із фундаментальних складників якісного оновлення й розвитку суспільства. Адже саме розвиток творчих здібностей особистості в ХХІ столітті пов'язаний з продуктивною художньо-творчою діяльністю, що ґрунтується на образній природі мистецтва та родовій здатності людини творчо осягати світ (Номо креанс – людина-творець).

Сучасні філософські, соціологічні, психологічні й педагогічні дослідження засвідчують, що саме галузь мистецтва дедалі більшою мірою набуває ознак нової моделі освіти, символом і структурним центром якої стає концепт розвитку творчого потенціалу людини з її здатністю до конструктивного перетворення дійсності. У зв'язку з цим початок нового тисячоліття ознаменувався переходом від репродуктивно-педагогічних до евристично-педагогічних освітніх парадигм, остання з яких – неодмінний предикат мистецької освіти.

Наявний історичний та сучасний досвід образотворчої підготовки фахівців галузі мистецтва (дизайнерів, графіків, живописців, скульпторів, декораторів, реставраторів, фотохудожників та вчителів образотворчого мистецтва) охоплює важливі теоретичні і методичні здобутки щодо опанування ними художньо-академічної грамоти,

формування їхньої творчої компетентності і майстерності для повної й цілісної професійної самореалізації, самовираження в процесі активного продукування оригінальних, естетично довершених і корисних творів та об'єктів з метою збагачення матеріальної й духовної культури суспільства.

Художній аспект образотворчої підготовки фахівців галузі мистецтва неодмінно пов'язаний з евристичною діяльністю суб'єктів педагогічного процесу як авангардної методології, що охоплює концепти навчально-творчого цілепокладання, єдності алгоритмічного й винахідницького способів пізнання, рефлексії академічної й художньої діяльності та її результатів, творчої самореалізації та ін. Провідна особливість художньої евристики полягає в постійній опорі на природний і центральний стрижень професійного становлення майбутнього фахівця – творчий потенціал.

В образотворчій підготовці фахівців галузі мистецтва інтегративною дисципліною є композиція. Евристичні методи її опанування повинні активно використовуватися на заняттях з рисунку, живопису, графіки, скульптури й декоративно-прикладного мистецтва. Завдяки цьому студенти мають змогу сформуванати міцне теоретичне і практичне підґрунтя для успішного виконання навчально-творчих завдань, творчої самореалізації в різних видах просторових мистецтв.

Поняття «евристика» в перекладі з грецького слова «εὐρίσκω» означає «відшукую», «винаходжу», «відкриваю» [2, с. 78]. Воно почало фігурувати у III столітті нашої ери в працях древньогрецьких математиків і фізиків. В середні віки цей термін став несумісним з релігійною догматикою. Лише в епоху відродження виникають нові паростки евристичного підходу в науці, техніці, мистецтві й педагогії, про що свідчать праці Г. Галілея, Ф. Бекона, Г. Лейбніца, Леонардо да Вінчі, Я. Коменського та інших знаменитих постатей того часу. Однак упритул до XX століття через постулат універсальних правил вирішення творчих завдань еристика не створила ефективних методів. Згодом британський винахідник Т. Ейлоарт запропонував евристичний метод контрольних запитань, сутність якого полягала в побудові аналогій, але завдяки цьому не було змоги визначити що і як саме слід робити. У 1960 році американський дослідник У. Гордон запропонував удосконалений варіант цього методу у формі мозкової атаки або синектики (поєднання різнорідних елементів), який являє собою систему різних аналогій (пряма, особистісна, символічна,

фантастична) та спробу розглянути творче завдання з якогось нового погляду.

На рубежі третього тисячоліття евристика глибоко проникає у математичну, фізичну, інженерну, філософську, психологічну, мистецьку, педагогічну й інші галузі знань та стрімко розвивається як окремий інтегративний науковий напрям. Саме тому сформувалася особлива методологія освіти евристичного типу, спрямованої на процес і результат індивідуальної самореалізації людини в царині створення зовнішніх (об'єктивних) і внутрішніх (суб'єктивних) ціннісних продуктів. Вона стала найперспективнішою в педагогічній науці [4, с. 40].

Незважаючи на свою відносну «молодість», теорія і практика композиції просторових мистецтв має давні традиції, що століттями склалися в таких суміжних галузях наукового знання, як естетика й, особливо, історія мистецтва, яка виробила два найбільш значущих методи – іконографічний (опис і систематизація типологічних ознак і схем у відображенні змісту художнього твору) та іконологічний (дослідження змісту твору мистецтва для виявлення семантичного й символічного смислу художнього образу). Окрім того, широко використовувалися формально-стилістичний (Ю. Алсуф'єв, І. Грабар), формально-порівняльний (Ф. Горностаєв, О. Уваров), типологічний (М. Алпатов, В. Щербаков) та семіотичний (Е. Панфський, Б. Успенський) методи [1].

У практичному аспекті евристичні методи композиції є способами відкриття нового у формі асоціацій, аналогій та прийомів усунення суперечностей. У художній теорії і практиці їх існує велика кількість. Серед них – методи смислового й образного бачення, евристичних запитань, конструювання понять, спроб і помилок, інверсії (виконання навпаки) та ін.

В евристиці фігурує класифікація методів, що придатна для теорії і практики композиції. Вона складається з трьох груп методів: 1) когнітивні: зіставлення, аналогія, аналіз, синтез; 2) креативні: інтуїтивні здогадки, антиципація (передбачення), синектика; 3) композиційно-діяльнісні: цілепокладання, планування, контроль і рефлексія.

Для забезпечення ефективності навчання композиції критеріями добору необхідних і достатніх евристичних методів є їхня педагогічна і художньо-творча придатність, значущість і корисність, конкретність і варіативність, новизна, несуперечливість стосовно усталеної методології композиції.

У практично-творчому аспекті на стадіях генерування ідеї композиції та її графічної чи колірної матеріалізації доцільним є використання таких методів:

– «парадоксального трактування» для пошуку неочікуваного «ходу», «повороту», «зрізу» загальноновизнаної чи дискусійної істини сутності художнього образу;

– «діапазону» з метою виявлення суперечливих тенденцій і знаходження в них мінімального й максимального вираження формально-естетичної та образно-семантичної груп композиційних засобів (закономірних, вибіркових і специфічних, що стосуються різновидів просторових мистецтв [3, с. 47]);

– «паралелей» у процесі визначення аналогій, іносказання, на основі чого генерується композиційна ідея твору, повторення цілого в його частинах і, навпаки, – частин у цілому, щоб забезпечити ритміку;

– «гармонійного розв'язання суперечностей художнього образу» через аналіз факторів композиції, що зумовлюють конфлікти інтересів у змісті, русі й пластиці форм, колірних відношеннях тощо.

Отже, зважаючи на те, що евристика – це відкриття нового, а композиція – сутнісна ознака художньо-творчого процесу, для забезпечення ефективності образотворчої підготовки фахівців галузі мистецтва доцільно використовувати евристично-методичний арсенал на всіх етапах опанування студентами композиції – від постановки завдань, аналітичних дій, генерування задуму – до практичного виконання твору в матеріалі.

Перелік використаних джерел

1. Вельфлин Г. Основные понятия истории искусств. Проблема эволюции стиля в новом искусстве / Г. Вельфлин. – М : Издательство В. Шевчук, 2013. – 290 с.

2. Клубиков Б. И. Методы прикладной эвристики при обучении дизайнеров / Б. И. Клубиков // Труды ВНИИТЭ. – М. : ВНИИТЭ, 1976. – Вып. 13 : Художественно-конструкторское образование. – С. 74-93.

3. Формальна композиція : творчі основи : навч.-метод. посібн. / Упоряд. М. О. Пічкур, О. В. Семенова. – Х. : ТОВ «ПромАрт», 2016. – 166 с.

4. Хуторской А. В. Эвристическое обучение, теория, методология, практика / А. В. Хуторской. – М. : Международная педагогическая академия, 1998. – 266 с.